A hízott liba- és kacsamáj termelése, valamint piaci kihívásai

Kozák János

Kulcsszavak: libamáj, kacsamáj, májpiac, májfogyasztás, állatjólét.

ÖSSZEFOGLALÓ MEGÁLLAPÍTÁSOK, KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

A világ májtermelésének növekedése azt jelzi, hogy e különleges termék fogyasztása iránti igény várhatóan hosszabb távon fennmarad. A termelés szerkezetében azonban átrendeződés várható az olcsóbb hízott kacsamáj javára. Ugyanakkor a libamáj a hízottmáj-termékcsoportban csúcsminőség marad. Magyarország, mivel Franciaország után a legnagyobb májtermelő ország, mindkét termék előállításában továbbra is érdekelt.

A jövőben új piaci versenytársak (pl. Kína) megjelenésére is számíthat a világ májkereskedelme, de más országok növekvő kacsamájtermelésére is számítani lehet.

Kommunikációs eszközökkel célszerű tudatosítani – hazánkban és külföldön egyaránt –, hogy a hízott libamáj egy sajátos minőségű tradicionális hungarikum termék. Ennek megtartásához komoly társadalmi érdekek (munkahelyek, iparág megőrzése), gazdasági előnyök (exportbevétel) fűződnek. A májvertikum védelme érdekében, a hízott máj imázsának növelése céljából – az állatjóléti szempontokat érvényesítő termék-előállítási technológia széles körű tudatosításával – meg lehet, meg kell cáfolni a májhizlalást alaptalanul ért szélsőséges kritikákat.[1]

BEVEZETÉS

A hízott máj előállítására egészen a 20. századig csak ludakat használtak. Napjainkban három víziszárnyas genotípussal termelnek hízott májat: ludakkal (mindkét ivarral), pézsmakacsa gácsérokkal és mulardkacsa gácsérokkal (*Guémené – Guy, 2004*). A kacsák és libák tömésével előállított hízott máj ma már hagyományos ételnek számít Európában és főleg Franciaországban (*Tai et al., 1999*). A hízott máj súlyának alsó határa 300 gramm a kacsáknál és 400 gramm a ludaknál (*Guémené – Guy, 2004*). Kényszeretetéssel (töméssel) érhető el az, hogy a máj „hízott májjá" váljon, vagyis megfelelő méretű és zsírtartalmú legyen. Hizlalás alatt a májméret tízszeresére növekedhet, és zsírtartalma meghaladhatja az 50%-ot (*AVMA, 2007*). A hízottmáj-termelést ezért állatjóléti okok miatt sokan támadják, főleg személyes érzelmekre, megfigyelésekre hivatkozva (*Guémené et al., s.a.*), azonban nincs megalapozott tudományos bizonyíték ezek igazolására. Mégis több európai állam – főleg politikai indokok miatt – a hízottmáj-termelést betiltotta (*Guémené – Guy, 2004*).

A májtermelésben nagy tradíciókkal rendelkező országokban (Franciaország, Magyarország, Bulgária) nagyszámú munkaerőt foglalkoztató iparág épült ki erre a tevékenységre. A dolgozat áttekinti a világ hízottmáj-termelését, e termék-előállításban jelentősebb szerepet betöltő ország-

[1] II. Gödöllői Állattenyésztési Tudományos Napokon (Gödöllő, Szent István Egyetem, 2009. október 16.) elhangzott előadás – aktualizált adatokkal kiegészített – szerkesztett változata.

gok májtermelésének változását, és részletesebben foglalkozik Magyarország májszektorával, a hízottmáj-piac kihívásaival, jövőbeni kilátásaival. A dolgozat adatbázisát a *Magyar Lúdszövetség*, a *Magyar Kacsaszövetség*, az *Európai Hízott Máj Szövetség* (EuroFoieGras), a *CIFOG* (Comite Interprofessionnel des Palmipedes a Foie Gras, Francia Hízott Víziszárnyas Szakmaközi Szövetség), valamint az *EPPA* (European Public Policy Advisers, Európai Közösségi Politikai Tanácsadó Szervezet) szolgáltatta.

NAPJAINK MÁJTERMELŐ RÉGIÓI

A világ hízottmáj-termelése dinamikusan növekszik. Az 1995. évi termelés másfél évtized alatt 77%-kal emelkedett. E termék előállításában azonban kevés ország vesz részt. A termelés zöme Európára koncentrálódik. Az összes hízott máj 94%-át három ország, Franciaország, Magyarország és Bulgária termelte meg (1. táblázat). Az ázsiai országok májtermeléséről kevés az információ, az afrikai országokban pedig – Madagaszkárt kivéve – nincs jelentősége a hízottmáj-termelésnek. A hízott máj termelésében a kacsamáj dominál. A világ össztermelésének 2010-ben 91%-át a kacsamáj adta, a libamáj aránya így nem érte el a 10%-ot (2. táblázat). Az Európai Unió hízottmáj- és májkészítmény-exportja az unión kívül mintegy negyven országban talál vevőre, fogyasztása területileg behatárolt.

1. táblázat

A világ hízottmáj-termelése (1995–2010)

(M.e.: tonna)

Év	Franciaország	Magyarország	Bulgária	Egyéb országok	Összesen
1995	10 385	2 406	900	800	14 491
2000	15 784	2 463	1 000	670	19 917
2009	18 905	2 548	2 300	853	24 606
2010	19 070	2 580	2 600	1 403	25 653

Forrás: AGPFG (s.a.); Anonim (s.a.); Bogenfürst F. (é.n.); CIFOG (2008); CIFOG, EuroFoieGras, Magyar Kacsaszövetség, Magyar Lúdszövetség adatai és számított értékek

Franciaország a hízottmáj-termelésben és májfogyasztásban a világ vezető országa. Franciaország 2008-ban és 2010-ben a világ hízottmáj-termelésének mintegy háromnegyedét adta, míg korábban, 1995-ben 72%-kal részesedett. A hízott máj nagyobb része kacsamáj, 2004-ben a libamáj aránya csupán 3% volt. A francia libamáj-termelés a világ összlibamáj-termelésének kb. 25%-át tette ki (*Guémené – Guy, 2004*), de 2010-ben már alig több mint egyötödét adta (2. táblázat). Franciaország hízott májból és májtermékekből jelentős exportforgalmat bonyolít le. 2008-ban több mint 20 országba exportált nyers hízott májat (2625 t) és májkészítményt (2029 t). Fő exportpiacuk – az exportbevétel csökkenő sorrendjében – Spanyolország, Japán, Svájc és Belgium. A nyers hízott máj exportmennyiségének 73%-át, a májkészítményeknek pedig 69%-át ezek az országok vásárolták.

Az utóbbi években egyre növelték a hízottmáj-termelésüket és a belső fogyasztásukat, önellátottsági szintjük mégis 100,2–104,6% között változott a 2000-es években (*Nyárs et al., 2006*). A hízott máj 2006 óta a francia gasztronómia és kulturális hagyomány részeként került elfogadásra. A hízott máj azonban nem vált hétköznapi termékké, megmaradt magas minőségű ünnepi ételnek. Az egy háztartásra jutó fogyasztás 2006-ban 652 grammot tett ki (*Doumolin, 2007*). Franciaországban 2008-ban a háztartások fogyasztása 8%-kal visszaesett, az éttermek forgalma és az export is csökkent.

2. táblázat

A világ hízottmáj-termelése 2008-ban és 2010-ben

(M.e.: tonna)

Ország	Hízott libamáj		Hízott kacsamáj		Hízott máj összesen	
	2008	2010	2008	2010	2008	2010
Belgium			23	23	23	23
Bulgária			1 975	2 600	1 975	2 600
Spanyolország			930	850	930	850
Franciaország	503	480	19 310	18 590	19 813	19 070
Magyarország	2 006	1 780	590	800	2 596	2 580
Egyéb országok	80	..	1 092	..	1 172	..
Összesen	2 589	2 260	23 920	22 863	26 509	25 123

Forrás: CIFOG, EuroFoieGras, Magyar Kacsaszövetség, Magyar Lúdszövetség adatai
Megjegyzés: .. az adat ismeretlen

Bulgáriában korábban a lúdtenyésztés legfőbb célja a libamájtermelés volt, amit nyersen a velük kooperáló francia konzervüzemeknek exportáltak (*Csörgő, 1975*). Az 1960-as évek közepétől Magyarország után Franciaország legnagyobb libamájbeszállítója Bulgária lett (*Vuatrin, 1969*), így 1970-ben már 99 tonna libamájat exportáltak. A francia konzervipar anyagi támogatásával Bulgária májhasznú lúdállományok kialakítását kezdte el (*Csörgő, 1975*), a későbbiekben azonban Bulgária főként kacsamájat termelt. Az utóbbi években jelentősen nőtt a bolgár májtermelés, a világtermelésnek közel 10%-át adja. Termelésének nagy részét, 88%-át Franciaországba szállítja (*Guémené – Guy, 2004*), emellett Spanyolországba és Belgiumba is exportál. Az exportált hízott máj (2041 tonna) 18%-át friss kacsamáj, 81,5%-át fagyasztott kacsamáj, 0,5%-át pedig májkészítmények tették ki 2008-ban. Bulgáriának hét EU-ra jóváhagyott víziszárnyasfeldolgozó üzeméből napjainkban ötben vágnak májkacsát.

Izrael hízott libamájjal első alkalommal 1965-ben jelent meg a piacon. Legjelentősebb kereskedelmi partnere Franciaország (*Anonim, 1981*). Izrael kivitele 1965-ben 25 tonna volt, 1970-ben pedig már 87 tonnára emelkedett (*Thumin – Cohen, 1972*). Néhány évvel ezelőtt a világ libamájtermeléséből megközelítőleg 1,5%-kal részesedett (*Guémené – Guy, 2004*).

Spanyolország a közelmúltban kezdte el a hízottmáj-termelését, részesedése a világtermelésből 1%-ot tesz ki (*Guémené – Guy, 2004*). Spanyolország 2008-ban 930 tonna hízott kacsamájat termelt és 2349 tonna hízott májat importált. Az ország fogyasztása 3232 tonnát tett ki. A spanyol gazdaság helyzete miatt a májpiacot 2009-re 100 tonnás csökkenés jellemzi. A tömést ellenző aktivisták itt is folytatják akciójukat.

Kínában a májtermelés az 1980-as évek elején vette kezdetét (*Kozák, 2006b*). A helyi xupu lúd és az oroszlánfejű lúd alkalmasnak bizonyult Kínában a májtermelésre (*Xiangpin, 1998*). A májhasznosítású állományok kialakításához azonban francia landeszi ludakat is bevontak (*Li, 1994*). Hízottmáj-piacuk igen szűk, Sanghaj, Peking, Hongkong szállodáira és Kína középső területére korlátozódik (*Kozák, 2004*). Kína májkereskedelme ezért még nem befolyásolja Európa májpiacát. A kínaiak 2005-ben csupán 150 tonna hí-

zott májat termeltek, ami a világtermelés 0,6%-át tette ki (*Wikipedia, 2008*). Negyvenöt-ötven évvel ezelőtt Magyarország libamájtermelése is 150 tonna körül alakult (*Kozák, 1987*). Ez utóbbi tényt és Kína óriási termelési potenciálját figyelembe véve ez az ország jelentős tényező lehet a jövőben a hízottmáj-piacon.

MAGYARORSZÁG MÁJTERMELÉSE

Magyarország Franciaország után a második a májtermelők rangsorában. A libamájtermelő és exportáló országok között viszont az első helyen van (1. táblázat). A lúdtenyésztés fejlesztését elősegítő hazai kutatások és a lúdágazatot támogató kormányzati intézkedések hatására Magyarország libamájtermelése az 1970-es évek második felétől erőteljesen fejlődött. Ennek eredményeként a magyar libamájtermelés először 1977-ben 628 tonnás májhozamával túlszárnyalta Franciaország libamájtermelését. Ezt követően 1980-tól Magyarország májtermelése mindig meghaladta a francia libamáj-előállítást (*Kozák, 1998*). A növekvő libamájtermelés mellett az 1990-es évektől a kacsamáj-előállítás is dinamikusan fejlődött Magyarországon (3. táblázat). A hízott máj háromnegyed részét a libamáj, egynegyedét a kacsamáj teszi ki (*Kozák, 1999b*). Libamájtermelésre a szürke landeszi ludat használják (*Guémené – Guy, 2004*).

A világ hízottmáj-termelésének döntő hányadát Franciaország és Magyarország adja, Franciaországban azonban a libamájtermelés mennyisége az elmúlt másfél évtizedben csökkent, 1995-höz képest mintegy 20%-kal. A hízottkacsamáj-termelés rendkívüli ütemben gyarapodott, így 2008-ban már meghaladta a 19 ezer tonnát. 2009-ben Franciaországban a hízottmáj-termelés visszaesett a gazdasági válság hatására. Magyarországon a libamáj mennyisége ebben az időszakban 1600 és 2000 tonna között változott, az utóbbi években 1800 tonna körül stabilizálódott, a kacsamájtermelés viszont erőteljesen hullámzott (3. táblázat).

A hízott máj előállításában kedvező jelenség az, hogy javult a máj minősége. A 2000. évet megelőzően az I. osztályú májak aránya a 40%-ot sem érte el, ezt követően azonban mindig meghaladta ezt az értéket, sőt 2008-ban 57,6% lett. Az exportált libamáj mennyisége 2010-ben 1242,4 tonnát tett ki, ugyanakkor a megtermelt májból csupán 615,9 tonna minősült I. osztályúnak. Az I. osztályú májak aránya 1961-ben csupán 7,3%-ot tett ki (*Kozák, 1987*). A jobb minőségű májtermelést nagymértékben elősegítette, hogy az 1990-es évek végére a lúdállomány genetikai összetétele javult, növekedett a májhasznosítású fajták, hibridek (pl. babati szürke landi, bábolnai szürke landi, kolos szürke, babati májhibrid) száma. A fajtaváltás következtében a hízott liba átlagsúlya és a máj átlagsúlya is növekedett. 1985-ben csupán 486 gramm volt a libamáj átlagsúlya (*Kozák, 1998*), ami 2010-re már 626 grammot ért el.

A Magyarországon megtermelt liba- és kacsamáj döntő hányada exportra kerül. A *Magyar Lúdszövetség* a csatlakozást megelőző időszakban a libamájexport mennyiségét 1350-1400 tonnában határozta meg, és a belpiaci értékesítésnél további 450-500 tonna kereslettel számolt (*Nyárs et al., 2006*). 1990-ben az exportált hízott máj 94%-a az európai piacokon talált vevőre. Ennek mértéke azonban a későbbi időszakban jelentősen csökkent, 2002-től már 60% alá mérséklődött. Ez egyben azt is jelenti, hogy a hízott máj exportpiaca jelentősen átrendeződött, az Európán kívül eső piacok bővültek (*Kozák, 2006a*). A libamáj és a kacsamáj többsége a legnagyobb felvevő piacra, Franciaországba kerül. Franciaország legnagyobb hízottmáj-beszállítója Magyarország. 2000–2005 között friss libamájimportjának 85-91%-a hazánkból ér-

kezett. A fagyasztott libamájból a francia import 73-95%-át ugyancsak hazánk szolgáltatta (*Nyárs et al., 2006*). A magyar libamáj további jelentősebb vásárlója Belgium és Japán. 2009-ben Franciaországba 1094,4, Belgiumba–Luxemburgba 887,4 és Japánba 336 tonna hízott májat exportáltunk.

3. táblázat

Hízottmáj-termelés Magyarországon és Franciaországban

(M.e.: tonna)

Év	Magyarország		Franciaország	
	libamáj	kacsamáj	libamáj	kacsamáj
1995	1 849	557	618	9 767
2000	1 807	656	581	15 185
2009	1 769	779	499	18 590
2010	1 780	800	480	19 100

Forrás: CIFOG (1998); EuroFoieGras, Magyar Kacsaszövetség, Magyar Lúdszövetség adatai

Bulgária 1999-ről 2005-re csaknem megkétszerezte hízottmáj-szállítását (*CIFOG, 2005*), így Franciaország legjelentősebb kacsamáj-beszállítója lett. Az exportban növekedett a fagyasztott kacsamáj mennyisége (*Nyárs et al., 2006*). Kisebb mennyiségben exportált még hízott májat Franciaországba korábban Izrael, valamint Belgium és Luxemburg is (*CIFOG, 2005*). Ez utóbbi két ország napjainkban is Franciaország beszállítója maradt. A kacsamájpiacon jelen van még Moldávia és Románia is. Mindezek ellenére a hízottlibamáj-exportban piacvezető Magyarország, a kacsamáj piacán viszont pozícióink gyengébbek (*Nyárs et al., 2006*), egyre erősödő versenytársakkal kell osztozni a meglehetősen szűk hízottmáj-piacon. Magyarországnak, s ezen belül a baromfiágazatnak igen erős érdekeltsége fűződik a lúdárutermékek, a liba- és kacsamáj piacán elért pozíciók megtartásához.

A HÍZOTTMÁJ-PIAC KIHÍVÁSAI

• A hízottmáj-piac leginkább Franciaországra korlátozódik, ami a magyar hízottmáj-termelés és -export kiszolgáltatottságát növeli (*Nyárs et al., 2006*). Franciaországban erős arányeltolódás alakult ki a májfogyasztásban, így a kacsamáj kedveltsége egyre növekszik (*Birkás et al., 2001*), s egyidejűleg erősödik a francia kacsamájtermelés és az import mennyisége is.

• A libamájfogyasztás növekedése a főbb piacainkon nem valószínűsíthető, a fiatalabb korosztályok kevésbé fogyasztják a libamájkészítményeket (*Nyárs et al., 2006*).

• Erősödő kínálattal párhuzamosan csökkenő exportárral, növekvő termelési költségekre lehet számítani az elmúlt évek adatai alapján (*Birkás et al., 2001*).

• Konkurenciát jelenthet a jövőben a kínai libamájtermelés felfutása is (*Nyárs et al., 2006*).

• A magyar libamáj minősége nem teljesen felel meg a piaci igényeknek, minősége kiegyenlítetlen. Ez egyrészt a nevelési és a hizlalási technológiai differenciáltságból, másrészt a genetikai alapokból adódik (*Birkás et al., 2001*).

• 2006-ban Franciaország bevezette a madárinfluenza elleni aktív immunizálást, melynek hatására 30 ország korlátozást rendelt el a francia májkészítmények bevitelére (*Nyárs et al., 2006*), ami az amúgy is kedvezőtlen piaci helyzetet tovább ron-

totta. A zárlat enyhítésére Franciaország megkezdte a tárgyalásokat. A madárinfluenza fellépése a zárlat alá vont területen átmeneti exportkorlátozást jelentett.

• Az állatjóléti előírások szigorodása és az állatvédő mozgalmak jelentik ma a legnagyobb kihívást a lúdágazatban, s azon belül is a máj – és a tépett toll – előállításában is. Az EU-ban több ország tiltja a kényszeretetést: Németország, Dánia, Észtország, Finnország, Luxemburg, Lengyelország, Csehország, Szlovénia. Olaszország 2013. január 1-jétől kívánja betiltani a tömést. A felsorolt országok közül azonban csupán Lengyelországban van törvény a töméses hizlalás betiltására, a többi országban csak a kényszeretetés általános tiltásáról rendelkeznek. A tömést ellenzők honlapjain, így az osztrák székhelyű Négy Mancs civil állatvédő honlapján is igaztalan állításokkal azt sugallják, hogy 14 európai ország tiltja a tömést, holott csak egy országban (Lengyelország) van erre törvény. Európán kívüli országokban (pl. USA, Izrael) is történtek már intézkedések a májtermelés betiltására (*Kozák, 2008*).

• Az európai uniós szabályok a harmadik országokra nem vonatkoznak, így az EU-n kívüli országok növelhetik a hízottmáj-előállításukat a nyugat-európai piacok igényei szerint. Ennek következtében olyan termékek beszállítása válik lehetővé az Európai Unióba, amelyek sem a higiéniai, sem az állatjóléti előírásoknak nem tesznek eleget. Mindez igazságtalan piaci helyzetet teremthet (*Guémené – Guy, 2004*).

REMÉNYEK ÉS LEHETŐSÉGEK A HÍZOTTMÁJ-PIACON

• A libamáj évezredek óta tradicionális, egyedülálló gasztronómiai és kereskedelmi értékű – minőségben mással nem helyettesíthető –, luxus igényeket kielégítő élelmiszer-különlegesség. Kellemes íze, rendkívüli élvezeti értéke miatt az emberiség régóta szívesen fogyasztja (*Mártha, 1978*), s ez várhatóan így is marad.

• A francia nemzetgyűlés „a hízott májat kulturális és gasztronómiai örökségnek nyilvánította", s ezzel a töméses technológia megtartása mellett foglalt állást (*Nyárs et al., 2006: 36.p.*). Franciaországban ugyanis a hízott máj teljes termékpályája megközelítőleg 30 ezer embernek ad munkát és megélhetést (*Nyárs et al., 2006*). Magyarországon 30-38 ezer család specializálódott liba- és kacsamáj termelésére (*Kozák, 1999a*).

• Az Országgyűlés határozatot fogadott el arról, hogy a kormány a hungarikumokról – beleértve a magyarországi hízott kacsa- és libamájtermelést – törvényjavaslatot nyújtson be [*122/2008. (XI. 28.) OGY h.*]. Az Országgyűlés a tradicionálisan hizlalt kacsa- és libamáj-előállítást védendő nemzeti értékeknek minősíti. E termékek diszkriminatív bojkottját elítéli (*MTI, 2008*). Magyarországon kb. 30-38 ezer család foglalkozik közvetlenül és közvetetten hízott máj előállításával (*Kozák, 1999a*).

• Az 1995-ben elfogadott európai uniós szabályozás a háziludak és azok keresztezéseinek, valamint a pézsmakacsa és a mulardkacsa tartására vonatkozó ajánlás engedélyezi a libák és a kacsák töméses hizlalását, de egyben előírja azt is, hogy keresni kell az alternatív máj-előállítási eljárásokat (*Council of Europe, 1999ab*). Tömés nélküli libamáj-termelési kísérletek azonban mindeddig eredménytelennek bizonyultak a foie gras, azaz a hízott máj előállításában. Jelenlegi ismereteink szerint a töméses hízott májtermelésnek még nincs alternatívája (*Kozák, 1999a*). A magyarországi állatvédelmi törvény sem tekinti a hízott máj előállítását állatkínzásnak (*1998. évi XXVIII. tv.*). A májtermelésnél betartandó előírásokat viszont rendeletben szabályozza [*32/1999.(III.31.) FVM r.*], ami garancia arra, hogy a termék-előállítás során az állatjóléti követelményeket

kielégítik. Ugyanakkor a fogyasztók egyértelmű választási lehetőségét adja meg a rendelkezés, amely alapján a hizlalás útján előállított termékeket a következő jelöléssel kell ellátni: „Az állatvédelmi előírásoknak megfelelő töméses hizlalásból" [*127/2008. (IX. 19.) FVM r. 61. § (2)*].

• A szűkülő francia libamájtermelés és néhány országban a libatömés beszüntetése azt jelzi, hogy Magyarországnak Európában a libamájpiacon nincs meghatározó versenytársa (*Nyárs et al., 2006*), a libamájtermelésben vezető ország.

• A távol-keleti kiszállítások, s főleg Japán importja bővíthető (*Kállay, 2006*).

• Kedvező, hogy a tömésre használt három víziszárnyas közül a lúdfajban érhető el a legnagyobb hízott máj, és sütés után itt a legkisebb a zsírveszteség. A pézsmakacsa mája kisebb, mint a libamájé, és a minősége is gyengébb. A mulardkacsánál a májsúly már megfelelő (*Guémené – Guy, 2004*), forgalmi értéke azonban elmarad a libamájtól. Így a hízott libamáj sajátos minősége miatt a májtermékek és májkészítmények között is kiemelkedő, csúcskategóriát képviselő termék (*Bogenfürst et al., 1995*).

• 2008. június 2-án Strasbourgban megalakult az *Európai Hízott Máj Szövetség*: Belgium, Bulgária, Spanyolország, Franciaország és Magyarország részvételével. A szövetség kiadott egy kartát, amely a hízott májat mint gasztronómiai örökséget, a világ kulturális szimbólumát kívánja megvédeni az egész világon, az EU intézményeinél és más nemzetközi szervezeteknél. Segíti és előmozdítja a hízottmáj-fogyasztást.

FORRÁSMUNKÁK JEGYZÉKE

(1) 122/2008 (XI. 28.) OGY h. A hízott kacsából és libából előállított termékek védelméről. http://fmcgtorvenyek.blogspot.com/search/labet/122%2F2008.%20(XI.%2028.)%200GY – (2) 127/2008. (IX.29.) FVM r. A tenyésztett víziállatokra és azokból származó termékekre vonatkozó állat-egészségügyi követelményekről és a víziállatokban előforduló egyes betegségek megelőzéséről és azok elleni védekezésről. Magyar Közlöny, 140. szám, 15706-15731.pp. – (3) 1998. évi XXVIII. tv. Az állatok védelméről és kíméletéről. Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Értesítő, 50(21)1274-1280.pp. – (4) 32/1999. (III.31.) FVM r. A mezőgazdasági haszonállatok tartásának állatvédelmi szabályairól. Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Értesítő, 50(21)1299-1308.pp. – (5) AGPFG Association Gersoise pour la Promotion du Foie Gras-Auch-Gers (s.a.): La production mondiale. http://www.foie-gras-gers.com/filiere/ chiffres.htm – (6) Anonim (1981): A libamájtermelés Izraelben. Baromfitenyésztés és Feldolgozás, 28(3)137.p. – (7) Anonim (s.a.): Le marché du foie gras. http://julientap.free.fr/travail-fichiers/le-foie-gras.pdf – (8) AVMA American Veterinary Medical Association (2007): Backgrounder: Welfare implication of foie gras production. http://www.avma.org/reference/ backgrounders/foie_gras_bgnd.asp – (9) Birkás E. – Thenk A. – Szigeti J. – Turcsány Zs. (2001): A magyarországi hízott libamáj export jelene és jövője. Gazdálkodás, 45(4)33-42.pp. – (10) Bogenfürst F. (é.n.): A viziszárnyas-ágazat nemzetközi és hazai helyzete, a baromfivertikum jövője az EU-csatlakozást követően. 319-334.pp. In: Inotai A. (főszerk.): EU tanulmányok V. kötet. Budapest, Nemzeti Fejlesztési Hivatal – (11) Bogenfürst F. – Szécsényi R. – Szász S. (1995): A világ hízott lúd- és kacsamáj-termelésének alakulása a franciaországi májtermelés és feldolgozás tükrében. Magyar Baromfi, 40(8)16-20.pp. – (12) CIFOG (1998): Production Francaise 1997. Foie Gras Info, N° 46, 4.p. – (13) CIFOG (2005): Tendances du marche. Foie Gras Info, No 80, 6-8.pp. – (14) CIFOG (2008): Rapport économique. Marché du foie gras: Dynamisme de la production et de la consommation de foie gras! Paris, Assemblée Générale du 27 juin 2008 – (15) Council of Europe (1999a): Standing Committe of the European Convention for Protection of Animals Kept for Farming Purposes. Recommendation Concerning Domestic Geese (Anser anser f. domesticus, Anser cygnoides f. domesticus) and their crossbreeds. – (16) Council of Europe (1999b): Standing Committe of the European Convention for Protection of Animals Kept for Farming Purposes. Recommendation Concerning Muscovy ducks (Cairina moschata) and hybrids of Muscovy and Domestic ducks (Anas platyrhynchos).– (17) Csörgő I. (1975): Az integrált hústermelés nagyrendszerei. Budapest, Kutatóintézeteket Ellátó Állomás – (20)

Guémené, D. – Guy, G. (2004): The past, present and future of force-feeding „foie gras" production. World's Poultry Science Journal, 60(2)210-222.pp. – (21) Guémené, D. – Guy, G.S., Serviére, J. – Faure, J.-M. (s.a.): Force feeding: An examination of Available Scientific Evidence. http://www.artisanfarmers.org/ images/Foie_Gras_ Study_by_Dr._Guemene.pdf – (22) Kállay B. (2006): Viziszárnyas-ágazat – interjú a szakma vezető szakembereivel – Magyar Baromfi, 47(3)17-21.pp. – (23) Kozák J. (1987): A vertikális kapcsolatok és az érdekeltség fejlesztési lehetőségei a lúdágazatban. Kandidátusi értekezés. Gödöllő, Agrártudományi Egyetem – (24) Kozák J. (1998): A víziszárnyas szektor szerepe Magyarországon. 221-242.pp. In: Illés B. Cs. – Lehota J. (szerk.): „Vision 2000" Tudományos Közlemények 4. Gödöllő, Gödöllői Agrártudomány Egyetem – (25) Kozák J. (1999a): Magyarország baromfigazdasága és szabályozórendszerének EU-konformitása. Budapest, Agroinform Kiadó – (26) Kozák, J. (1999b.): Changes in duck stock, duck production and marketing in Hungary. 494-502.pp. In: Proceedings 1st World Waterfowl Conference, December 1-4, 1999 Taichung, Taiwan – (27) Kozák J. (2004): Emlékeztető a 2004. október 15-22. közötti kínai kiküldetésről. Gödöllő, 2004. november 8. [Kézirat] 1-2.pp. – (28) Kozák J. (2006a): A libamájtermelés jelenlegi helyzete. Májtermelők III. Országos Találkozója. Szent István Egyetem, Gödöllő, 2006. július 19. [Kézirat], 1-11.pp. – (29) Kozák J. (2006b): A májtermelést befolyásoló tényezők. Baromfiágazat, 6(3)47-49.pp. – (30) Kozák J. (2008): A hízottmáj-termelés és állatvédelmi vonatkozásai. Baromfiágazat, 8(4)34-40.pp. – (31) Li, W. (1994): Breeding stock in China. Poultry International, 33(12)30-34. pp. – (32) Mártha Zs. (1978): Libamáj a magyar gazdaságtörténetben. 357-396.pp. In: Takács I. (szerk.): Magyar Mezőgazdasági Múzeum Közleményei 1975-1977. Budapest, MÉM Kellás – (33) MTI (2008): Az Országgyűlés kedden elfogadott határozatai. http://209.85.229.132/search?q=cache:nQBR1LH3AJ: www.jogiforum.hu– (34) Nyárs L., Papp G., Vőneki É. (2006): A pulyka-, kacsa-, lúd-, juh- és nyúlágazat nemzetközi helyzete. Agrárgazdasági Információk, 3. szám. Budapest. AKI Nyomda – (35) Tai, C., Wang, C. T. and Huang, C. C. (1999): Production system and economic characters in waterfowl. 19-31.pp. In: Wang, C. T. (ed.): 1st World Waterfowl Conference. December 1-4, Taichung, Taiwan, s.l., National Chung-Hsing University, Taiwan Livestock Research Institute – (36) Thumin, A. – Cohen, A. (1972): Zárt tartásban nevelt ludak takarmányozása. Baromfiipar, 19(2)80-81. pp. – (37) Vuatrin, B. (1963): La Production du Foie Gras (D'Oie et de Canard). Bibliothéque des Connaissances Utiles. Paris, J.-B. Bailliére et Fils, Éditerus.– (38) Wikipédia (2008): Foie gras. Wikipedia, the free enciklopédia. http://66.102.9.104/search?q=cache: ilTolL5tWyYJ:en.wikipedia.org/ wiki/Goose_liv...– (39) Xiangpin Qiu (1998): Production of ducks and geese for food. 408-413.pp. In: Proceedings. The 8th World Conference on Animal Production. June 28 - July 4, 1998. Seoul National University, Korea

TARTALOM

Csete László: A vidék és az agrárgazdaság felemelkedéséről 231

Biró Szabolcs – Kapronczai István – Székely Erika – Szűcs István: A Nemzeti Vidékstratégia a mezőgazdasági vízgazdálkodás és az öntözésfejlesztés tükrében 245

Marselek Sándor – Takácsné György Katalin: A vidék fejlesztésének stratégiája 251

TANULMÁNY

Mészáros Sándor: Nemnövekedés: egy új gazdasági paradigma európai fejleményei 259

Seres Antal – Felföldi János – Szabó Márton: Hazai zöldség-gyümölcs TÉSZ-ek kisárutermelőket integráló szerepe a nagy kereskedelmi láncoknak történő értékesítésben 266

Jankuné Kürthy Gyöngyi – Juhász Anikó – Stauder Márta – Tunyoginé Nechay Veronika: A kereskedelmi márkák hatása az élelmiszer-termékpályán 285

Fehér István – Kujáni Katalin Olga: A vidéki hálózatok tevékenysége az Európai Unióban, kételyek és esélyek 296

Kozák János: A hízott liba- és kacsamáj termelése, valamint piaci kihívásai 309

Székely Erika: A gazdálkodók képzettsége és a tanácsadás 317

SZEMLE

Szabó Gábor: Kapronczai István: A magyar agrárgazdaság az EU-csatlakozástól napjainkig 324

KRÓNIKA

Csete László: Köszöntjük Glatz Ferenc akadémikust! 326

Takácsné György Katalin: Fiatal Közgazdászok Országos Találkozója 329

Felhívás angol nyelvű különkiadásra! 258

Summary 331

Contents 335